

Účty dávají nahlédnout do provozu kostela a korigují normativní konstatování obsažená ve statutech kapituly.

Poslední třetina úvodní studie má charakter interpretační. Pro čtenáře je tato finální partie nejméně zajímavá. Ze zjištěných účetních fakt vyvozuje závěry pro oblast chování kanovníků, jejich motivaci a rezidenční disciplínu. Statuty naznačená pravidla jsou v účtech zachycena v jejich praktickém fungování a ukazuje se, že prebendy i další majetky a nadace vytvářely propracovaný systém, který zajišťoval příjemcům poměrně pravidelné finanční příspěvky po celý rok. Měl je motivovat k co nejstálější rezidenci a účasti na liturgii v chrámu.

Tato základní teze se ukázala jako pravdivá v hlavních rysech, hlubší analýza a sledování konkrétních osob však přinesly zajímavá upřesnění. Podělování kanovníků porcemi a podíl z částek určených na zádušní bohoslužby nebo jiné liturgické aktivity nebyly jedinými faktory, jež ovlivňovaly míru jejich přítomnosti a zapojení do provozu katedrály. Pátá a šestá kapitola jsou věnovány konstruování představy o hmotném zajištění kanovníků. Jejich celkové příjmy je možno pouze modelovat. Autorka volí formu vzorku k roku 1398, kdy lze příslušná fakta sestavit. Porovnává velikost důchodů z vlastní prebendy a sumu získanou podělováním; dochází k závěru, že podělování bylo finančně zajímavé pro většinu příjmových kategorií. Přesto při sledování seznamů účastníků liturgie zjišťuje, že rezidenci ve více případech dodržovali i ti, kteří měli základní příjem vysoký.

Na rezidenci měly vliv také jiné faktory, jako držba úřadů a různých funkcí. Podle frekvence některých mnohoobročníků při liturgii je vidět, že veřejná činnost nebo držba více prebend neznamenaly vždy zanedbávání povinností v katedrále. Pro katedrálu a kapitolu měla význam poloha jejího sídla. Blízkost různých institucí v rezidenčním městě byla příznivá pro přítomnost kanovníků angažovaných v arcibiskupových úřadech nebo na královském dvoře.

Autorka provedla náznak porovnání se situací v Polsku a Anglii, kde jsou k dispozici vhodné prameny, které již byly také historiograficky zpracovány. Příliš však zobecňuje platnost situace v těchto dvou zemích i pro jiné oblasti, a závěr o výjimečnosti pražské situace proto možná nemusí platit absolutně.

Závěry studie polemizují s obecně vžitými představami. Podíl rezidujících byl výrazně vyšší, než se soudilo podle soudobých stížností. Otevřená však zůstává otázka, nakolik se disciplína při katedrále projevovala protikladně v jiných kapitulách, pokud byly mezi jejich kanovníky stejné

osoby. Přes detailní rozbor a vícestranné nastínění kapitulního finančnictví je těžké si představit, jak vypadalo konkrétně podělování porcemi a chlebem v praxi. Jak si pamatovali kanovníci, kdy bude jaké podělování, zda si museli vyzvednout chleba osobně nebo si pro něj „poslati“ apod.

Teprve osmá kapitola se věnuje přímo prameni, jenž dal vznik celé studii. Jde o pět kompletních účetních rejstříků a dva zlomky z let 1358–1419. Přináší jejich obsah, popis, úvahu o datování, užívání měně a způsobu vedení účtů. Škoda, že tyto informace nebyly zařazeny před výklad o účetnictví, což by pomohlo k snazšímu vnímání textu studie. Kapitulu uzavírá ediční poznámka. Následující, téměř čtyřsetstránková edice (s. 199–586) představuje velkolepý výkon a zpřístupňuje materiál, který bude jistě inspirací k dalším úvahám, prosopografickému zkoumání i základem pro další bádání o hmotných poměrech pražské kapituly.

Knihy je vybavena jmenným a místním rejstříkem (vztahují se bohužel jen k edici, textová část rejstřík nemá). Překvapí také, že lokality jsou identifikovány na různých místech rozdílně (v poznámkách pomocí okresů před rokem 1960, v rejstříku podle okresů nových). Součástí dokumentace jsou také tabulky (s. 639–782), které zpřístupňují detailně zpracovaná data, s nimiž autorka pracuje v textu.

Publikace Martiny Maříkové je významným počinem pro církevní i hospodářské dějiny a jistě se stane trvalou pomůckou pro všechny badatele věnující se poměrům v pražské arcidiecézi kolem roku 1400.

BLANKA ZILYNSKÁ

Jaroslav ČECHURA – Veronika STACHUROVÁ KUCROVÁ – Zuzana VLASÁKOVÁ, *Smiřičtí. Krátké dějiny úspěšného rodu*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2018 (= *Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska 16*)

474 s., ISBN 978-80-7422-646-5

Osud Smiřických patří mezi českou šlechtou k výjimečným. Příčiny mocenského a majetkového vzestupu rodu dává jeden z trojice autorů, Jaroslav Čechura, do souvislosti s weberovským konceptem „protestantské etiky“ (s. 11, 280), což je jistě tvrzení se značným diskusním potenciálem. Právě Čechura v knize zpracoval

starší historii rodu (zhruba do poloviny 16. století) a kapitoly věnované dominiu, hospodaření Smiřických a jejich finančním aktivitám. Jeho bývalá doktorandka Veronika Stachurová Kucrová, nyní působící jako kurátorka v Regionálním muzeu v Jílovém u Prahy, sepsala pasáže týkající se popisu panství a rodových sídel Smiřických, výchovy a vzdělávání příslušníků rodu a pozdějších osudů smiřického dominia. Zuzana Vlasáková, pracovnice Národního památkového ústavu v Pardubicích, se ujala novější historie rodu (přibližně od poloviny 16. století) spolu s kapitolou věnovanou pohřbu Albrechta Václava Smiřického. Obě spoluautorky rovněž zpracovaly závěrečnou kapitolu zaměřenou na druhý život Smiřických.

Kniha je strukturována do patnácti kapitol. Prvních sedm pojednává o dějinách rodu, v nichž vystupují do popředí osobnosti zakladatele rodové moci Jana ze Smiřic († 1453), faktického tvůrce rodového dominia Zikmunda ze Smiřic († 1548) a posledních Smiřických Albrechta Václava († 1614) a Albrechta Jana († 1618). J. Čechura je především znalcem sociálních a hospodářských dějin, a proto v jeho historickém výkladu působí nejspíše nejvíce dojem pasáže věnované majetkovým přesunům, sekularizaci a královským zástavám. Souhlasím s Čechurovými dílčími postřehy, že datum zisku zástavních majetků nelze ztotožňovat s datem vydání zástavních listin (s. 30), s jeho interpretací vztahu Jana Smiřického k arcibiskupovi Konrádu z Vechty, se střizlivým hodnocením výpovědní hodnoty zástavních sum (s. 34) i s konstatováním, že uváděné výčty majetků nebyly úplné (s. 80).

Osámá kapitola je věnována panstvím a rodovým sídlům Smiřických, přičemž se v ní opakují některé dříve uvedené skutečnosti. Otázkou je, zda tato kapitola neměla být více zaměřena na stavební vývoj sídel, a to výhradně v době vlády Smiřických, a zda skutečně plně využila potenciál k tematizaci kulturního působení a reprezentace rodu (postrádám např. odkaz na zásadní práci Roberta Šimůnka *Reprezentace české středověké šlechty*, která poskytuje klíč k širšímu interpretačnímu využití šlechtické kultury a reprezentace). Podobně se s prvními sedmi kapitolami zčásti překrývá i kapitola devátá, jež působí poněkud výčtovým dojmem a jen na několika místech hlouběji odkrývá výchovu a vzdělávání Smiřických. Možná nebylo nutné tyto kapitoly vyčleňovat z plynulého sledu dějin rodu.

Strukturu panství ovládaných Smiřickými znovu sleduje kapitola jedenáctá, zaměřená tentokrát na ekonomickou stránku dominia. V případě majetkových poměrů mi v knize poněkud

chybí podrobnější kartografická zpracování či přehledné tabulky, které jsou k dispozici pouze v této kapitole. Kapitoly 10 až 12, vycházející zejména z dochovaných účtů Smiřických z počátku 17. století, poskytují podrobný analytický vhled, dotýkají se unikátnosti rodu a lze je považovat za výzkumné jádro knihy, jež je ukotveno v širších (středo)evropských souřadnicích.

Kapitola třináctá se věnuje detailnímu představení pohřební ceremonie Albrechta Václava ze Smiřic (1614), kterou interpretuje se znalostí bohaté produkce domácí i evropské historiografie. K výkladu využívá *Processus aneb vypsání slavného pohřbu [...] pana Albrechta...*, obsahující především kázání proslovená po cestě pohřebního průvodu, jehož pohyb a symboliku kapitola rekonstruuje. Kapitola následující sleduje spletité pozdější osudy smiřického dominia až do konečné rezoluce, jež padla roku 1676. Lze si snadno ověřit, že příjmení Smiřický je v České republice stále přítomné, ač ne příliš rozšířené. Možné pohnutky Josefa Škvoreckého k pojmenování svého hlavního hrdiny a alter ega v románu *Zbabělci* odhaluje poslední kapitola, která uvádí i další reflexe rodové historie v lidových písních či literárních zpracováních autorů z 19. a 20. století (Ladislav Stroupežnický, Fráňa Šrámek aj.), v nichž rezonuje zejména osud Elišky Kateřiny Smiřické.

K diskusi předkládám následující postřehy. Označení nejrůznějších husitských proudů a směrů jsou problematická vždy, zápasí s nimi každý badatel věnující se husitské epoše, nicméně by zřejmě mohla být v knize poněkud více ujednocena a objasněna. Čechura například k roku 1422 považuje Jana Smiřického za příslušníka „konzervativní husitské šlechty“, v čemž se opírá o Smiřického biografii sepsanou Jakubem Jiřím Juklem; po vzoru Jukla užívá nedefinované označení kolštejnská strana. Na s. 60 pak vyzní poněkud zvláště označení „radikální kališníci kolem Diviše Bořka z Miletínka a posléze i Hynce Ptáčka“.

J. Čechura míní, že se Jan ze Smiřic úmyslně stále více vzdaloval válečnému poli, své tvrzení ale relativizuje: „podle všeho se jedná pouze o představu člověka moderní doby“. Možná však uvedený výrok není třeba relativizovat, protože by bylo možno jej opřít o další podobné případy proměny životní strategie urozených osob. Na s. 47 a 71 se J. Čechura dotýká role konfese, resp. náboženského zaměření, k čemuž lze využít i další práce a širší teoretické zasazení kategorie „konfese“ v husitské epoše. Na s. 56 popisované úsilí Jana Smiřického o vytvoření souvislé a kompaktní majetkové domény bylo v kontextu první

poloviny 15. století mimořádně úspěšné, nikoli však zcela ojedinělé. Ke koncentraci a arondaci pozemkového majetku nadto vedly jiné důvody než snaha o vybudování uceleného režijního dominia, spojená až se 16. stoletím. Na s. 92–99 se otevírá velmi zajímavá otázka konfese potomků Jindřicha Smiřického († 1487) a Kateřiny Mašovské z Kolovrat († 1529), u nichž máme doložen vstup tří dcer do kláštera čili indicii, že patrně zachovaly konfesi matky, nikoli otce. Neřekl bych přitom, že se další dcery Jindřicha ze Smiřic neprodaly za „žádné nejvýznamnější partie“ (s. 99), protože ač necílily na nejuzurnější muže tehdejšího Českého království, dokázaly se provdat za důležité členy mocenského aparátu jage-lonských Čech.

Rod Smiřických ze Smiřic, jehož hlavní značkou bylo „bohatství“ (s. 10), se dočkal uceleného knižního zpracování, které zejména v částech věnovaných pozemkovému vlastnictví a ekonomickému chodu dominia přináší cenné poznatky k dějinám šlechty v pozdním středověku a raném novověku.

ZDENĚK BERAN

CÍRKEVNÍ A DUCHOVNÍ DĚJINY

Josef ŠRÁMEK, *Břevnovské opatství ve středověku: Břevnov, Rajhrad, Police nad Metují a Broumov, Benediktinské arcioopatství sv. Vojtěcha a sv. Markéty*, Praha 2016 (= Pietas benedictina 22)

252 s., ISBN 978-80-86882-22-2

Kniha představuje dějiny břevnovského klášterního dominia od počátků do konce 15. století. Chronologicky pojatý výklad postupně líčí vývoj čtyř konventů, z nichž dominium sestávalo, přičemž každému je věnována jedna kapitola sledující obecné a hospodářské dějiny. Autorovo syntetizující pojetí vyplývá spíše z obsahu kapitol než z formálního uspořádání knihy, které by jinak mohlo být členěno do přehlednějších a úžeji vymezených tematických celků. Šrámek přitom v úvodu představuje témata, jež vystupují z pramenů a prostupují celou knihou, jako například formování břevnovského primátu mezi českými benediktinskými kláštery, reakce konventů na dějinné události a proměny ekonomického,

sociálního a právního rámce. Dalšími nosnými tématy, jejichž sjednocení se nabízí, by mohly být vztah klášterů a přiléhajících obcí, interakce mezi opaty (či probošty) a konventy anebo pozice břevnovských benediktinů mezi ostatními řeholci v českých zemích. Každé z těchto témat by si zasloužilo podrobnější zpracování, zvláště když vezmeme v potaz, že diplomová práce, ze které kniha vychází, byla obhájena už v roce 2008 a její přepracování bylo uzavřeno ke konci roku 2011; vznik výsledného textu tedy od vydání dělí takřka pět let. Zmíněné konceptní nedostatky spolu s několika málo pasážemi, jež vyžadují značnou „předznalost“ látky, činí knihu čtenářsky ne vždy přívětivou.

Publikace se opírá převážně o dochovaný listinný materiál, který se téměř výhradně věnuje otázkám hospodářským a právním. Majetkoprávní vývoj proto představuje podstatnou část výkladu. Komparace svědectví listin s klášterní tradicí a uvedení historie konventů do kontextu dějin českých zemí umožňuje autorovi řešit problematiku počátků každého z klášterů originálním a přínosným způsobem. Kvůli nedostatečnému množství pramenů je podání dějin břevnovského opatství do 13. století značně torzovité, doplňují je proto čtyři exkurzy věnované jednak významným současníkům (sv. Vojtěchovi, Kristiánovi a kronikáři Kosmovi), jednak problematice břevnovských falz. Autorovo tázání je nejpodnětější v případě analýzy vztahu Kosmovy kroniky k břevnovskému klášteru, v ostatních exkurzích jde spíše o souhrn dosavadních poznatků. V následujících kapitolách se již s exkurzy neseťkáme.

Dochované listiny, o něž se Šrámkův výklad opírá, nenabízejí vzhled do řeholní praxe nebo duchovního světa konventů, tudíž mu ani není v knize dopřán prostor: Výsledky archeologických průzkumů, uměnovědně orientovaného bádání či úvah o knihovnách jednotlivých klášterů autor zmiňuje spíše okrajově. Patrně největší předností knihy je líčení dějin klášterů v zorném úhlu středověkých dějin českých zemí, které dává vyniknout vzájemné provázanosti nejenom jednotlivých událostí, ale i hospodářských a právních trendů. Kontextualizace dějin klášterů pak Šrámkovi umožňuje podnětné řešení otázky, z jakého důvodu opat Mikuláš z Jistebnice v předtuše konfliktu s husity zvolil za azyl klášter v Broumově, a nikoli v Rajhradě či Polici nad Metují. V případě pasáží věnovaných otázce sekularizace majetku broumovského a polického proboštvství za husitských válek se však ve vyčerpávajícím líčení událostních dějin ztrácí podstata sdělení. Autor nicméně touto cestou k závěru dospívá a připouští